ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 104, Mayıs 2020, s. 1-17

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.43021>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
22.04.2020

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.05.2020

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Ahi Evran Üniversitesi, T.Cumhuriyeti Tarihi
yozucetin@ahievran.edu.tr

Kübra Nur ÇELİK

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı
kubranur0795@gmail.com

TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİ TEMELİNDE DÜŞÜNCE VE YAKLAŞIMLARI İLE DİKKAT ÇEKEN BİR GENERAL: HENRI GOURAUD

Öz

I. Dünya Savaşı neticesi Çukurova Bölgesi'nin işgali Fransızlar açısından elverişli görülmüş, Kilis, Antep, Urfa, Maraş, Adana, Mersin, Kozan ve Osmaniye sancaklarını içine alan Çukurova Bölgesi'nin kendilerine bırakılması ile birlikte Türkiye'nin Güney-Doğu topraklarını ele geçiren Fransa, oldukça sert bir Türk direnişi ile karşılaşmıştır. Bu direnişin Fransızlara ağır kayıplar verdirmesi, Fransızların Kilikya'daki ümitlerini kaybetmelerini ve emellerinden vazgeçmek gerektiğini anlamalarını sağlamıştır. General Gouraud'nun, Çanakkale muharebelerini anma törenlerine katılmak için geldiği Türkiye'de yapmış olduğu konuşmalarda, Türklere yönelik taşıdığı dostluğun canlılığını muhafaza ettiği görülmüş olup, gerek Çanakkale muharebelerinde gerekse Milli Mücadele sırasında acımasızca mücadele ettiği, hatta vücudunun bir parçasını muharebe meydanında koparıp alan Türklere karşı kin ve nefret içerisinde olmamış ancak, "profesyonel bir düşman" olmuş, Türklerin kahramanlıklarına da saygı duymayı bilmiştir. Araştırmada amacı, evrenin özellikleri hakkında bilgi toplamak, kişileri, durumları veya olayları tam ve doğru olarak betimlemek olan araştırma modeli esas alınmış, arşiv malzemelerinden ve telif-tetik eserlerden istifade edilmiştir.

Anahtar kelimeler: General Gouraud, Çukurova Bölgesi, Ankara İtilâfı, mesesi, Türk- Fransız İlişkileri, Millî Mücadele.

HENRI GOURAUD : A GENERAL NOTED FOR HIS THOUGHTS AND APPROACHES ON THE BASIS OF TURKISH-FRENCH RELATIONS

Abstract

The invasion of Çukurova region following World War II was favorable to the French, but they faced an extremely harsh resistance after the Turks after they seized the South-East lands of Turkey with the release of the Çukurova region that encompassed the districts of Kilis, Gaziantep, Urfa, Marash, Adana, Mersin, Kozan and Osmaniye. This resistance took a heavy toll on the French, upon which they had to give up their hopes on Cilicia and abort mission. When General Gouraud came to attend a memorial ceremony in Canakkale, the speeches he gave made it apparent that he still felt sincere sympathy towards the Turks, against whom he fought to the last drop of blood both in Canakkale battles and during war of independence, where he even had to lose a part of his body. Nevertheless, he never showed hatred towards the Turks, but he became a "professional enemy" and was able to respect their heroism. A research model that aims to collect information about the features of the universe and describe people, situations or events precisely and correctly was used and archival materials and copyrighted works were reviewed.

Keywords: General Gouraud, Çukurova region, Ankara Agreement, Turkish-French relations, National Struggle.

Giriş

Fransa ile diplomatik ve ekonomik ilişkiler bilindiği üzere 1536' da Kanuni Sultan Süleyman ve I. François arasında başlamış, 17 Ekim 1797 tarihinde Campo Formio Barış Antlaşması ile Fransa'nın Venedik Cumhuriyeti'ne bağlı Yediada ve Arnavutluk'a ait muhtelif limanları ele geçirmesi neticesi her iki ülke sınır komşusu haline gelmiştir¹. Fransa, Akdeniz'de Hindistan'dan başlayarak İran Körfezi ve Irak üzerinden Suriye limanlarına veya Kızıldeniz yoluyla Süveyş ve Akabe'ye oradan da İskenderiye'ye ulaşan ticaret yolları üzerinde etkili olma arzusunda olmuş, stratejiler geliştirmiştir².

1798'de Mısır Fransa tarafından istila edilmiş, Osmanlı Devleti bu durum karşısında Avrupa dengelerinden faydalanmayı düşünmüş, Rusya ve İngiltere ile antlaşma imzalamıştı³. Fransızlar, Suriye üzerine yönelerek Doğu Akdeniz limanlarını kapamak, Osmanlı Devleti'ni barış yapmaya mecbur etmek istemiştir. Cezzar Ahmet Paşa tarafından Fransızların yenilgiye uğratılmaları bir moral çöküntüsü yaratmış, İngilizlerin İskenderiye'ye asker çıkarmaları neticesi Fransızlar, yenilgiye uğramışlar ve 30 Ağustos 1801'de Mısır'ı boşaltmışlardır⁴.

¹ Sipahi Çataltepe, 19.Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizam-ı Cedit Ordusu, İstanbul, 1997, s. 59; Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, (Çev. Metin Kıratlı), Ankara, 1998, s. 67.

² İsmail Soysal, Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomasisi Münasebetleri (1789-1802), Ankara, 1964, s. 36.

³ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C.5., Ankara, 1994, s. 24.

⁴ Karal, Osmanlı..., s. 41-43; Kamil Çolak, "Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi (1798-1801), SAÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2, 2008, (141-183), s. 169-170.

XIX. Yüzyıl sonlarında sanayileşmesi neticesi hammadde, ucuz işçilik ve açık pazar arayışı Avrupa'yı Osmanlı topraklarına yöneltmiş, geniş çıkarları olan Fransa da bu arayışlardan geri durmamıştır. Fransa ile İngiltere arasında muhtelif görüşme ve anlaşmalar olmuş, netice itibarıyla I. Dünya Savaşı sonucu Çukurova Bölgesi'nin işgali Fransızlar açısından elverişli görül-müştü⁵.

1. Mondros Ateşkes Antlaşması İle Ortaya Çıkan Durum

30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin yenilmesini tespit et-mişti. İngilizler, Musul ve Halep'i işgal etmek, İstanbul'da kendi durumlarını güçlendirmek için ateşkes antlaşmasının imzasını iki hafta geciktirmişlerdi. Ateşkes antlaşması, diğer mağlûp Hristiyan devletlere nazaran ağır hükümler taşımakta idi⁶. Antlaşmaya göre; Türk ordusu terhis edilecek, Boğazlar açılacak ve buradaki savunma tabyalarıyla donanma, İtilâf devletlerine tes-lim edilecekti. Ayrıca, Toros tünelleri ve bazı önemli telefon, telgraf ve demiryolları, İtilâf dev-letlerine bırakılacak işgal kuvvetlerinin masrafları da Osmanlı Devleti tarafından karşılanacaktı. Ateşkes antlaşmasının iki ağır hükmü ile İtilâf devletleri herhangi bir kargaşalık ve güvenlikle-rinin tehdidi durumunda vilâyet-ı selâse olarak bilinen Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Sivas, Bit-lis ve Van'ı kısmen veya tamamen işgal etme hakkına sahip bulunuyorlardı. Bu vilayetler, Er-menilerin bağımsız bir devlet kurmak istedikleri bölgeyi içine alıyordu. Ayrıca, ateşkes antlaş-ması ile Osmanlı Devleti'nin doğu sınırları 1914'deki durumuna sokuluyor, Osmanlı ordusunun 1918 Şubat-Haziran döneminde Kafkaslarda elde ettiği toprakları boşaltma hükmünü getiriyor-du.

Azerîlerin yardım isteği üzerine III. Kafkas Ordusu, Batum, Ardahan ve Kars'ı ele geçirerek, 1918 Haziran'ında Ermeni Gürcü ve Azerî delegeleri ile Batum Antlaşması imzalanmıştı. Daha önce Rusya ile 3 Mart 1918 tarihinde, Rusya ile Almanya arasında imzalanan Brest-Litovs Ant-laşması'na uygun olarak 1878' de Rus işgaline uğrayan Batum, Kars ve Ardahan'da yapılan bir plebisitle bu bölgelerin anavatanına yeniden bağlanmaları sağlanmıştı. Ateşkes antlaşması hü-kümleri gereğince Bakû'da bulunan Kafkas İslâm Ordusu ve Suriye'de bulunan Yıldırım Ordu-ları Grubu lağvedilmişse de bu birliklerde bulunan bir kısım silahlar teslim edilmemişti. Arala-rında Yunan gemilerinin de bulunduğu İtilâf filosu İstanbul'a gelerek şehre hâkim olmuş, liman-ların kontrolü İngiliz, Fransız ve İtalyanların eline geçmişti. Fransızlar, Adana, Mersin ve Tar-sus'u, İtalyanlar da Antalya, Marmaris ve Burdur'u işgal etmişler ve Konya'ya doğru ilerlemek istiyorlardı. Kargaşalıkları bahane eden İngilizler, 200 kişilik bir müfrezeyi Samsun'a çıkarmış-lar, Urfa'yı da işgal etmişler daha sonra Fransızlara bırakmışlardı. Samsun ve civarındaki karga-şalıkların sebebi, bu bölgeyi ve Trabzon'u kapsayacak şekilde Pontus devletini kurmak isteyen Rum çetelerinin giriştiği hareketler olmuştu. Zira Trabzon Metropolit Hrisantus, Pontus devle-tinin kurulmasını öngören bir muhtırayı Paris Barış Kongresi'ne sunmuştu. İşgal kuvvetleri, İstanbul'da Türklerin asırlardan beri Hristiyanlara zulümler yaptıklarını iddia ederek, Rum ve Ermenilere yüksek mevkî ve memuriyetler verip onları âdeta İstanbul'un efendisi durumuna getirmek istemişlerdir. Halbuki Hristiyan azınlıkların hâkim durumuna geçmeleri ve İtilâf dev-letleri ile işbirliği yapmaları Ermenilerin doğudaki altı vilâyetten başka Kars ve Ardahan'ı iste-meleri ve İngilizlerin bütün bu hareketlere göz yummaları ateşkes antlaşmasının ruhuna ve açık hükmüne aykırı idi. Türklerin, ateşkes antlaşmasını imzalarken düşündükleri ise savaş sonrası imzalanacak barış antlaşmalarının ve devlet sınırlarının Amerikan Cumhurbaşkanı Woodrow

⁵ Ömer Budak, "Milli Mücadele Dönemi Türk-Fransız İlişkileri", Karadeniz Araştırmaları, Sayı 19, Güz 2008, s.107; Reşat Sagay, XIX ve XX. Yüzyıllarda Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri, İstanbul 1972, s. 74.

Wilson'un millî bütünlük ve hâkimiyet prensiplerine uygun olarak gerçekleştirileceği idi. Nitekim bu prensiplerin 12. maddesi Osmanlı Türklerini esas alıp, Türklere de kendi millî iradelerine ve millî karakterlerine uygun olarak kendi toprakları üzerinde hür yaşama hakkını öngörüyordu. Ancak, Paris'te imza edilen antlaşmayı, Amerikan Kongresi tasdik etmeyince Wilson'un şahsî nüfuzu azalmış ve prensiplerinin hükmü de kalmamıştır. Aslında İtilâf devletlerinin Wilson'un prensiplerini Türkiye'de uygulamak niyetinde olmadıkları daha ilk hareketlerinde belli idi. Tek taraflı hareket ederek yurdun birçok yerini işgal edip her türlü Ermeni isteklerini kabul etmekten çekinmemişlerdi⁷.

2.Fransa'nın Anadolu'nun Güney Doğusunu İşgal Teşebbüsü

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın uygulamaya konulmasıyla İtilaf devletleri eyleme geçmişler, İngilizler Musul ve İskenderun'u, Fransızlar Dört Yol, Mersin, Tarsus ve Adana'yı işgal etmişlerdi. 16 Mayıs 1916'da imzalanan Sykes-Picot Antlaşması'na aykırı bir tarzda Fransa'ya ait olan Kilis, Antep, Urfa ve Maraş İngilizler tarafından işgal edilmiş, ancak bu anlaşmazlık 15 Eylül 1919'da Fransa ve İngiltere arasında gizli mutabakatla çözüme kavuşturulmuş, İngilizler, Kilis, Antep, Urfa, Maraş, Adana, Mersin, Kozan ve Osmaniye sancaklarını içine alan Çukurova Bölgesi'nden Kasım 1919'da çekilmişler ve bu bölge Fransızlara bırakılmıştır⁸. Fransızlar, Çukurova Bölgesi'nde işgal hareketini başlatmışlar, Ortadoğu'da kendi birliklerinin kullanılması yerine bölgede yaşayan ve Osmanlı hâkimiyetine karşı çıkmakta birleşen unsurları kullanmayı tercih etmişler ve bu bağlamda Ermeni lejyonlarından da istifade etme yoluna girmişlerdir. Ermeni lejyonlarının tehlikeli ve zararlı tutumları dolayısıyla İskenderun, Belen ve Dört Yol'da direnişler olmuş ve Türkler çete mücadelesini başlatmışlardır⁹. 28 Ocak 1920'de Mebuslar Meclisi tarafından kabul edilen Misak-ı Millî'ye göre Fransızların ve İngilizlerin işgali altında bulunan yerlerinin geleceği orada yaşayan halk tarafından belirlenecek olup bu durum İtilâf devletlerinin çıkarlarına aykırı görünmekte idi. İtilâf devletleri Mondros Ateşkes Antlaşması'yla başlattıkları işgalleri Ağustos 1920'de bir barış antlaşmasıyla kalıcı hale getirmek istiyorlardı. Barış antlaşması zamanına kadar Paris'te Londra'da ve San Remo'da konferanslar ve müzakereler devam etmekte idi.

Fransızlar tarafından Maraş, Urfa ve Antep bölgelerinin ele geçirilmesi üzerine yerli halkın teşebbüsleriyle askerî görevlerin yerine getirilmesi için küçük birlikler oluşturulmuş ve işgal güçlerine karşı eylemlerde bulunulmuştur. Fransızlar, müdafaa-i hukuk cemiyetlerinin ve halkın tepki ve karşı koyuşlarından oldukça menfi etkilenmişlerdir. Fransızlar, Şubat 1920'de Ma-

⁶ Tam metin için bkz., Nihat Erim, Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri, C. I, Ankara, 1953, s. 519-524.

⁷ A. Afet İnan; Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Ankara, 1962, s. 159; Tuncer Baykara, Milli Mücadele, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985, s. 30-33; İsmet Görgülü, Ana Hatlarıyla Türk İstiklal Harbi, Kastaş Yay., İstanbul, 1999, s.13-14; Adil Dağıstan, "Millî Mücadelede Türk-Fransız İlişkileri (1918-1921)", Türkler, C.16, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s.272.

⁸ Bige Yavuz, "1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması'nın Hazırlık Aşamaları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, VIII/23, Mart 1992, s. 274; Yusuf Hikmet Bayur, Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti, İstanbul, 1938, s. 11; Yuluğ Tekin Kurat, Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması, Ankara, 1986, s. 17; Şennur Şenel, "1919-1922 Kurtuluş Savaşı Dönemi Türk-Fransız İlişkileri", Geçmişten Günümüze Türk-Fransız İlişkileri, (Ed. Haydar Çakmak, Efil Yay., Ankara, 2017, s.69; Mahmut Bolat, "Mustafa Kemal Paşa'nın Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı Sırasında Mondros Mütarekesi ve Sonrası Oluşan Duruma Tepkisi ve Hatay'a Yönelik Faaliyetleri", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı XVIII, 2018, s.74.

⁹ Kasım Ener, Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi, Ankara, 1970, s. 30; T.C. Genelkurmay Başkanlığı, Türk İstiklâl Harbi, Güney Cephesi, IV. Cilt, , Ankara 1966, s. 5; Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. I, Ankara 1973, s. 39; Şenel, "1919-1922..." , s.72; Fuat Akgül, "Paris Konferansı'ndan Sevr'e Türkiye'nin Paylaşılması Meselesi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.8, (Mart 1992), s. 387-388; Yaşar Akbıyık, Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1999, s. 124-125.

raş'ı, 10 Nisan 1920'de Urfa'yı terk etmişlerdi, Antep'in ülkenin bir parçası olduğu gösterilmişti.

3. Fransa'nın Mücadeleden Vazgeçip Barış Yolunu Tercih Etmesi

Türkiye'nin güney bölgesini ele geçiren Fransa, oldukça sert bir Türk direnişi ile karşılaşmıştı. Fransızlar, ağır kayıplar vermiş, Suriye mandasını tehlikeye sokmuş ve kamuoylarında İngiltere'yi suçlu bulma eğilimi kuvvetlenmişti. Fransa'da Clemenceau'nun ayrılıp, Ocak 1920 de barış yanlısı Birand'ın başbakan olması da Fransız diplomasisi üzerinde etkili olmuştu. Fransa, 20 Mayıs'ta Pozantı direnişleri üzerine buraları kaybedeceğini de anlamış, Maraş civarında bir tabur kadar esir vermişti. Netice itibarıyla 30 Mayıs 1920 tarihinden geçerli olmak üzere 20 gün süreli ateşkes anlaşması imzalanmıştı¹⁰. Bu ateşkes süresi içerisinde Fransızlar, kuvvetlerini takviye ettikleri yeni birliklerle güçlendirmişler, Türkler üzerinde baskılarını yeniden artırmışlardı. Ateşkesin sona erdiği 19 Haziran'da savaş yeniden başlamış, Fransız saldırıları 24 Kasım 1920'de durdurulmuş, Fransızlar bu saldırılardan da bir netice alamayacaklarını anlamışlardı¹¹. Fransa, talep edilen takviye kuvvetlerine ulaşamamış, Fransız parlamentosu ve kamuoyu savaş karşıtı bir tutum takınmıştı. Dolayısıyla Fransa, bölgenin kendisine sadece iktisadî unsurlarla bağlanması şeklinde yeni bir yol arayışına girmişti¹². 12 Şubat-10 Nisan 1920 tarihleri arasında barış şartlarını tespit edecek olan görüşmelerde Fransa'nın ve İtalya'nın Türkiye'ye tutumu kısmen müspet görünmüştü. Fransa, Türkiye'nin mevcudiyetini Batı Anadolu'da İngiltere destekli bir Yunanistan'a tercih etmekte idi. 1921 yılı başlarından itibaren Ankara Hükûmeti lehinde yaşanan gelişmeler de Fransızların Anadolu'ya yönelik emellerinden vazgeçmelerinde etkili olmuştu. Fransızlar, Mart 1921'den itibaren Türkiye ile görüşmelere başlamışlar, Ankara-Moskova arasında bir antlaşmanın imzalanması Fransa'yı endişeye sevk etmişti. Muhtelif gelişmelerle birlikte Yunanlılara karşı elde edilen Sakarya Zaferi, Fransız kamuoyunun ve hükûmetinin tutumunu Türkler lehine oldukça değiştirmişti. Fransa, artık Türklerle başlatılmış olan görüşmeleri neticeye kavuşturmakta bir sakınca görmeyip, Fransa'nın Suriye ve Kilikya Yüksek Komiseri General Gouraud'nun arabuluculuğu neticesi Bouillon ile Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey arasında 20 Eylül 1921'de Ankara Antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşma ile İtilaf bloku parçalanmış, Fransa, cephede asker beslemekten, savaşmaktan kurtulmuş ve menfaatlerini korumak imkânını elde etmiş olmakta idi¹³.

4.Dikkati Çeken Bir Fransız General Henri Gouraud

4.1.General Henri Gouraud'nun Hayatı ve Faaliyetleri

Henri Joseph Eugène Gouraud, 1867'de Paris'te Rue de Grenelle'de doğdu. Ailesinin altı çocuğundan en büyüğü olup, babası Doktor Xavier Gouraud ve annesi Mary Portal idi. Eğitimini Paris'te gördü¹⁴. Gouraud, başarılı ve zeki bir öğrenci idi¹⁵. Orduya piyade subayı olarak

¹⁰ Hülya Baykal, "Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Fransız İlişkileri ve Bir Fransız Dostu Albay Mougin", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 7 (1991), s. 20; Yavuz, Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Belgeleri Açısından 1919-1922, TTK, Ankara, 1994, s.87-89.

¹¹ Baykal, "Kurtuluş...", s. 23.

¹² Baykal, "Kurtuluş...", s. 23-24.

¹³ Mahmut Bolat, "Genel Hatlarıyla Atatürk Dönemi Türkiye'nin İkili İlişkileri", Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD),7/1, 2006, s. 60; Baykal, "Kurtuluş...", s. 25-29; Ankara Antlaşması ile Fransa, Türkiye'yi ve Misak-ı Milli'yi tanımış ve Kilikya üzerinde Ermeni hayalleri yıkılmış olmakta idi. Ayrıca, Türkiye'nin, güneyinin güvence altına alınması dolayısıyla burada bulunan kuvvetlerin Batı Cephesi'ne nakledilmesi imkân dâhiline girmişti.

¹⁴<https://www.wikizero.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpd2kvSGVucmlfR291cmF1ZF8oRnJlbnNoX0FybXlfb2ZmaWNlcik> (Erişim Tarihi 17.12.2019).

1888’de katıldı¹⁶. 1890’da hafif piyade olarak Montbéliard’a görevlendirildi. Burada üstün bir başarı ve disiplin örneği gösterdi. Gouraud, “Du rôle et Des Qualités d’un Général en Chef “(Bir Generalin Rolü ve Nitelikleri) isminde bir askerî kitabın da yazarı oldu. 1894’de Sudan’da vazife ifa etti. 1897’de yüzbaşı oldu. 1900’de binbaşı rütbesi ile Batı Afrika’da Albay Peroz ile Ni-
jer’e girdi. Ni-
jer’de görevli olduğu sırada üç kez yaralandı. Ülkesine döndü¹⁷, daha sonra 1904’te kıdemli albay olarak Çad’a gönderildi¹⁸. 1911’den 1914’e kadar bir müddet Fas’ta bulundu¹⁹. 1915 yılında yeniden Fransa’ya dönerek Aragonne Bölgesi’nde Almanlara karşı savaştı²⁰. I. Dünya Savaşı’na katılmadan önce generalliğe terfi etti²¹. 14 Mayıs-30 Haziran 1915 tarihleri arasında General Alberd d’Amade’nin Çanakkale Boğazı’ndaki Fransız Seferi Kolordusu’nun komutanı olarak atandı. Savaş yöntemleri ile Türk kuvvetlerinin Alçıtepe’ye kadar geri-
lemesine sebep oldu²². 30 Haziran’da Seddülbahir’de gezici bir hastaneyi ziyareti sırasında yanında patlayan bir mermi neticesinde ağır şekilde yaralandı. Ayakları iyileşti ancak, sağ kolunun kesilmesi mecburiyetinde kalındı. General Gouraud, 14 Aralık 1915’te tekrar Argonne ve Reims arasındaki IV. Ordu Komutanlığı’na getirildi²³. Bir ara tekrar Fas’ta vazife ifa etti. IV. Ordu Komutanlığı’na yeniden atandı. 15 Temmuz 1918’de Alman General Erich Lundendorff’u Marne’de yapılan mücadelede durdurdu²⁴. General Gouraud, 22 Kasım 1918’de atının üzerine takılan gri pelerinle Strazburg’a giren ilk Fransız olma unvanını elde etti²⁵. Ekim 1919’da Suriye ile Kilikya Yüksek Komiseri olarak atandı²⁶. Kilikya bölgesi, Kasım 1919 tarihinden itibaren General Gouraud tarafından kontrol edilerek işgale maruz kalmakta idi. 10 Ağustos 1920’de imzalanan Sevr Antlaşması ile Osmanlı Devleti dağılıyor, Fransa, Arap topraklarındaki hâkimiyetlerini İngiltere’ye devrediyordu. 20 Ekim 1921’de Ankara Antlaşması’nın imzalanması ile mücadeleler sona ermiş olmakta idi. Fransız birliklerinin Kilikya’dan ayrılması sonrası General Gouraud, gazetecilere verdiği demeçte; “*Bölgenin boşaltılması ve Türk unsurlarına devri tam bir sükûnet içinde geçti, hiçbir olay çıkmadı*” şeklinde beyanda bulunuyordu²⁷. General Gouraud, 1923’te Paris’e döndü ve orada askerî vali olarak görev yaptı. 1927’den 1937’ye kadar olan sürede savaş konseyinde yüksek müfettiş olarak bulundu²⁸. 1925’te Polonya, 1929’da Hindistan ve 1929’da Amerika Birleşik Devletleri, 1930’da Türkiye ve 1933’te Batı Afrika gezilerini gerçekleştirdi²⁹. 6 Eylül 1946’da Paris’te öldü. General Gouraud’nun cenazesi büyük

¹⁵ Sıddık Yıldız, “General Gouraud’nun Türk Zaferleri ve Türk-Fransız İlişkilerine Ait Görüşleri”, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Semineri, Kırşehir, 2019, s. 9.

¹⁶ Cemalettin Taşkıran, “Çanakkale Savaşları’ndaki Tanınmış Yabancı Komutanlar”, Çanakkale Muharebelerinin İdaresi Komutanlar ve Stratejiler, Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale, 2015, s. 30.

¹⁷BCA, 30-10-244-649-9-2.

¹⁸ Charles Baussan, “General Gouraud”, An Irish Quarterly Review, Vol. 7, Nu. 27, Sep., 1918, s. 401.

¹⁹ Baussan, “General Gouraud”, s. 404.

²⁰ Baussan, “General Gouraud”, s. 405-406.

²¹ Taşkıran, “Çanakkale...”, s. 30.

²²Muhammed Erat, “Çanakkale Muharebeleri’nde Kâzım Karabekir Paşa”, Çanakkale Muharebeleri’nin İdaresi, Komutanlar ve Stratejiler, Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale, 2015, s. 266; 1915 yılında Çanakkale Cephesi açıldığında Fransa tarafından 17.000 kişilik General d’Amade komutanlığında bir kolordu kurulmuş, ancak General d’Amade başarılı görülmemiş ve yerine General Gouraud atanmıştır; Taşkıran, “Çanakkale...”, s.30.

²³ Baussan, “General Gouraud”, s. 406-407.

²⁴ BCA, 30-10-244-649-9-2.

²⁵ Sedan Notre Historie, “Gouraud le libérateur de Sedan”, No:100, 2011-2012, s. 33.

²⁶ Yahya Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922, TTK, Ankara, 1975, s.122; Suriye ve Kilikya Yüksek Komiseri Georges Picot’un yerine General Gouraud atandı. Bkz. Yavuz, Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Belgeleri Açısından 1919-1922, TTK, Ankara, 1994, s. 47.

²⁷ Akyüz, Türk..., s.153.

²⁸<https://www.wikizero.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvSGVucmlfR291cmF1ZF8oRnJlbnNoX0FybXlfb2ZmaWNlcik> (Erişim Tarihi 17.12.2019).

²⁹ Yıldız, “General...”, s.11.

bir törenle toprağa verildi. Kendisi için Navarino’da yapılan Anıt Mezara 25 Eylül 1948’te defnedildi³⁰.

4.2. General Henri Gouraud’nun Türklere Yönelik Müspet Düşünce ve Yaklaşımları

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Sevr Antlaşması’nı reddettiği, ülkenin güneyinde cephede başarılı olduğu, Türk-Sovyet görüşmelerinin başladığı, I. İnönü Muharebesi ile Yunan ilerleyişinin durdurulduğu bir ortamda antlaşmada bazı değişiklikler yapmak üzere Yunanistan ve Türkiye’nin de dâhil olduğu Londra Konferansı, 21 Şubat 1921’de gerçekleşmişti. Konferansta Ankara Hükûmeti’ni temsil eden Bekir Sami Bey, Londra Konferansı sürecinde diyalog içerisinde bulunduğu İngiltere, Fransa ve İtalya dışişleri bakanları ile özel antlaşmalar parafe etmişti. 11 Mart 1921 tarihli anlaşmaya göre Fransa ile millî hükûmet arasında çatışmalara son verilecek, Fransızlar silahlı çeteleri, Türkiye de mücahitleri silahtan arındıracaklar, zabıta kuvvetlerine Fransız subayları katılacak, Fransa’nın boşaltacağı yerlerle Elazığ, Diyarbakır ve Sivas vilayetlerinin iktisadî gelişmesi için yapılacak girişimlerde öncelik ve Ergani maden imtiyazı Fransızlara verilecekti. Yukarıda bahsi geçen diğer ülkelerle ve Fransa ile yapılan muhtevasına kısmen temas edilen bu antlaşmaların hükümlerinin Misak-ı Millî’nin maddeleri ve ruhu ile çeliştiği görülmekte idi³¹.

General Gouraud, Yüzbaşı Yahya Bey ile 7 Mart 1337 (7 Mart 1921)’de yapılan bir mülakatta yukarıda sözü edilen Londra Konferansı ve takip eden sürece yönelik gelişmelerden hareketle; *“Biz Türklerle muharebe değil hatta muhasame etmek istemiyoruz. Londra, Paris’te bunu kafi derecede anladığınızı zannedirim. Şimdi sizin düşmanınız, hatta düşmanınızı (İstanbul muhalifi olacak) diyorlar ki işte gördünüz mü onlar kavmiyetçi bir hükûmettir”* demekte, Fransızların Türklerle savaşmak istemedikleri gibi bozuşmayı da tercih etmediklerine, Fransa’nın Ankara Hükûmeti ile yakınlaştığına ve İngiltere’nin de bu durumu kavradığına vurgu yapmakta idi.

General Gouraud, İngiliz Hükûmeti’ni millî bir devletten ziyade “komite”ye benzetmiş, İngiltere’nin ateşkes antlaşmasına imza atmasına rağmen düşmanca tutum ve davranışlarını da sürdürdüğü üzerinde durmuş ve Ankara’nın temsil hakkını ilk defa Fransa’nın tanıdığına dikkat çekmişti. General Gouraud, Yunanlıların saldırıya geçtiğini ve Kilikya bölgesindeki Türk kuvvetlerinin asıl tehlike olarak görülmesi gereken Yunanlılara karşı kullanılmasını samimiyetle arzu ettiğini söylemiş ve dile getirdikleri şunlar olmuştu; *“bunu askerçe söylemiyorum, diplomatça söylemiyorum, buna güvenin ki Fransa Türklerle savaşmak istemiyor. Fransa Hükûmeti ateşkesi, Ankara Hükûmetinin her türlü yetkiye sahip olan temsilcisi ile imza etmiştir. Bunun üzerine Ankara Hükûmeti müttefiklerce tamamen meşru olarak tanınmıştır”*.

General Gouraud, Fransa’nın Ankara’yı tanımasının Türk dostu olanları düşünmeye sevk ettiğini ifade etmiş, sonra kendisinin, *“ciddi ve mühim bir Türk muhibbi olduğum için söylüyorum. Bu, Anadolu davası, tanıtmaya başlayan davanız ve haklılığınız için doğru değildir. Müttefikler hükûmetini tanıdı ve konferansta size söz verdi. Eğer murahhaslara (delegelere) verdiğiniz yetki ve na-kafi ise müttefiklerin de sizi değil murahhasları tanımış ol-*

³⁰Sedan Notre Historie, “Gouraud...”, s. 34; <https://www.wikizero.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvSGVucmlfR291cmF1ZF8oRnJlbnNoX0FybXlfb2ZmaWNlcik> (Erişim Tarihi 17.12.2019).

³¹ <https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/%c4%b0zzet-%c3%96ZTOPRAK-D%c4%b1%c5%9fi%c5%9fleri-Bakan%c4%b1-Bekir-Sami-Beyin-%c4%b0stifas%c4%b1-Meselesi.pdf> (Erişim tarihi 04.03.2020); Bülent Kara, “Savaş Hazırlayan Barış Konferansı: Londra Konferansı”, Gazi Akademik Bakış, 3/5, Kış 2009, s.143-170.

*duğu ifade eder ki bu pek aykırı değildir. Ricamdan bir mana-i istimdad çıkarmazsınız”*³² diyerek, kendisinin ciddi bir Türk dostu olup, müttefikleri ile birlikte Ankara Hükûmeti’ni tanımış olduklarını, bu tanıma işleminin delegeleri tanımakla aynı anlama geldiği, delegelerle paraf edilen anlaşmaların kabul edilmesinin önemli olduğunun altını çizmişti.

Ayrıca bu mülakatta General Gouraud; *“Türklerle Çanakkale’de muharebe ettiğimi katiyyen hatırlamayarak ve bundan namus-i askeriyemle temin ederek katiyyen hamiyetime ... olmayarak bilakis Türklere olan muhabbete ve her vesile ile isbat ve izhar ettiğim asıl Türk dostluğuma istinaden söylüyorum ki şimdiye kadar kazandığımız siyasi ve askeri muvaffakiyetler ehemmiyetsiz zannolunur bu su-i tevil ve tefrikle gaib olub gitti. Sizinle terk-i muhasemat etmeği Fransa çok muarızdır. Bundan dörtte birini Fransa müttefikine hesab ederseniz dörtde üçü Türk müttefikliğine kayd edersiniz. Bekir Sami Beyle yaptığımız itilafnameyi bizzat Mustafa Kemal Paşa ile yapmış gibi şayan-ı itimad ve muti buluyoruz. Binaenaleyh her şeyden evvel ter-i muhasamat emrinin itasına ve saniyen kumandanlıklarla ve Fransa ile tesis-i muhaberat ricasız tekrar ediyorum”*³³ şeklindeki cümleleriyle de, Türklerle Çanakkale Muharebe’sini unutmak istediğini ve şimdiye kadar kazanılan zaferlerin önemsiz olduğunu, Fransızların düşmanlığı bıraktığını ve Bekir Sami Bey’le yapılan anlaşmayı Mustafa Kemal Paşa ile yapılmış gibi kabul ettiklerini, Türklere karşı müspet düşüncelere sahip olduğu ve Türkleri dost olarak gördüğünü dile getirmiştir³⁴.

1927’den 1937’ye kadar olan sürede savaş konseyinde yüksek müfettiş olarak bulunan General Gouraud, Paris Askerî Valiliği görevine getirildikten sonra muhtelif ülkelere ziyaretler gerçekleştirmekte idi. Seyahat ettiği bu ülkeler arasında Türkiye de bulunuyordu³⁵. 1930 yılında Çanakkale muharebelerini anmak için Fransızlar tarafından bir girişimde bulunulmuştu. 1919’da savaş alanına gelen Fransız ve Senegalli işçiler, Çanakkale muharebeleri sırasında inşa edilen sekiz ayrı mezarlığı bir araya toplayarak bir anıt mezar inşa etmişlerdi. Fransızların Gelibolu Yarımadası içindeki tek mezarlığı olan bu anıt mezar 1926 ve 1930 yılları arasında restore

³² BCA, 30-10-262-764-2.

³³ BCA, 30-10-262-764-2.

³⁴ Ayrıca General Gouraud, dünyanın muhtelif yerlerinden gelmiş Ermenilerden bir alay oluşturulmasından, Fransız üniforması giymiş bu Ermeni alayının çarpıştırılmasından, Ermenilerin idarî, memur, posta, polis vb. işlere atanmalarından Türkler oldukça rahatsız olmuşlardır. Halkın direnişine yol açan bu baskı ve zulüm General Gouraud tarafından Fransa’nın Kilikya’da uyguladığı “Ermeni Politikası” olarak nitelendirilmiştir; Şenel, “1919-1922...”, s.72; Akgül, “Paris...”, s.387-388.

³⁵ Türkiye’ye gerçekleştireceği ziyaretin 1930 yılında belli olması ile birlikte Türkiye tarafından General Gouraud’ya yönelik daha evvelce tutulan tercüme-i halinde onun; sömürgeci olduğu 1887’de 20 yaşında Sen Sirden piyade mülazımı olarak mezun olduğu, 1894’de Sudan’da Tuvanlılara karşı ilk muharebesini verdiği, 1897’de yüzbaşı olup, Nijer boyunda üç kez yaralandığı, 60.000 kişilik maiyeti içinden Somory’yi yakaladığı; Bkz, Felwine Sarr- Bénédicte Savoy, The Restitution of African Cultural Heritage. Toward a New Relational Ethics. November 2018, s. 52; 32 yaşında tabur kumandanı olarak Fransa’ya döndüğü, bir süre sonra tekrar Çat Gölü Bölgesi’ne görevlendirildiği ve özellikle Moritanya da Fransız nüfuzunu büyütüp sağlamlaştırdığı, iyi bir teşkilatçı ve silahla elde ettiği başarıyı sakinlik ile de genişletme becerisi olan bir idare adamı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, General Gouraud’nun Albay olarak 1910’da Fas’a görevlendirildiği, burada elde ettiği başarılar dolayısıyla general olduğu, Büyük harbin başlangıcında 10. Fırka Komutanı olarak Argon’da savaşa katılmış olup omuzundan yaralandığı, sömürge askerleri komutanı olarak Main de Massiges, Beauséjour savaşlarında bulunduğu, 1915’te Çanakkale muharebelerinde 30 Temmuz’da iki bacağının kırılmış ve sağ kolunun kopmuş olduğu, farklı coğrafyalarda muhtelif diğer görevleri sonrası 1919’da Suriye’ye memur edildiği İngiltere’nin gizli yardımına güvenen Emir Faysal kuvvetlerini 24 Temmuz’da mağlup edip Şam’a girdiği, Millî Mücadele’nin başlangıcında, Anadolu’nun güneyinde Fransız işgalinin genişlemesi için uğraş verdiği, netice itibarıyla General Gouraud’nun ülkesine 1926’da döndüğü, içinde bulunulan zaman içerisinde Paris Askerî Valisi olduğu ve hizmetlerine ödül olarak emekli edilmeyip ömrünün sonuna kadar çalışacak olduğu ifade edilmiştir.” BCA, 030.10.244.649.9/2-3.

edilmiş ve 1930 Haziran'ında ise resmî olarak açılmıştı³⁶. Açılış törenine katılmak amacıyla başvuruda bulunan Fransız Muharıpleri Cemiyeti, törene “fedakâr Türk ordusunun” da katılmasını istemiş ancak, Türk ordusunun böyle bir törene katılması teklifi benzerlik ortaya çıkarabileceği düşüncesi ile reddedilmiştir. Ayrıca, Fransız Heyeti'nden Çanakkale'ye gelişlerinde askerî gemi kullanmamaları talep edilerek kendilerine yolcu vapurları tahsis edileceği ifade edilmiştir³⁷. Fransız Heyeti, 9 Haziran 1930 günü saat 18.00'de Marmara ve Adnan vapurları ile İstanbul'dan Çanakkale'ye yola çıkmıştır. Fransız Heyeti'nin hareketi öncesinde General Gouraud, gazetecilere; “*memleketinizde çok takdir ettiğim mert Türkleri ve Türkiye'deki gelişmeyi görmeye geldim. Gördüğüm hüsnü kabulden çok memnunum*” şeklinde açıklama yapmış³⁸ ve orada Çanakkale muharebeleri sırasında, mücadeleye ara verildiği bir sırada yaralı bir Türk askerinin yine yaralı bir Fransız askerinin yarasını kendi gömleği ile sardığına ilişkin yaşadığı bir anısını aktarmıştır³⁹. General Gouraud, Çanakkale muharebeleri anma merasimlerinde kendilerine gösterilen önemi ve bu konudaki memnuniyetini kaleme aldığı Fransızca bir mektup ile Atatürk'e de sunmuştur⁴⁰.

Sonuç

Fransız General Henri Joseph Etienne Gouraud, Fransız tarihinde mevki sahibi bir subay olup, özellikle askerî disipline verdiği önem ile dikkati çekmiştir. General Gouraud, gerek Fransa'daki askerî eğitimi sırasında gerekse daha sonraki yıllarda yetenekleri ile kendisini ispat etmiştir. Askerî alanda kaleme aldığı yazıları da onun kendini askerliğe adanmışlığının bir göstergesi olmuştur. O, özellikle Afrika kıtasındaki başarısıyla ön plana çıkmıştır.

General Gouraud, Türkler ile ilk kez Çanakkale muharebelerinde karşı karşıya gelmiş, buradaki mücadele hayatında derin bir iz bırakmıştır. Hem askerî hem de sıhhi açıdan kalıcı olan bu izin bir belirtisi, onun kendisinden bir parça olan kolunun, Çanakkale topraklarında kalmış olmasıdır. General Gouraud, bir uzvunu kaybetmesine rağmen Türklere yönelik bir kin ve nefret içerisinde olmayacaktır.

Kilis, Antep, Urfa, Maraş, Adana, Mersin, Kozan ve Osmaniye sancaklarını içine alan Çukurova Bölgesi'nin kendilerine bırakılması ile birlikte Türkiye'nin Güney-Doğu topraklarını ele geçiren Fransa oldukça sert bir Türk direnişi ile karşılaşmıştır. Bu direnişin Fransızlara ağır kayıplar verdirmesi, Fransızların Kilikya'daki ümitlerini kaybetmelerini ve emellerinden vazgeçmek gerektiğini anlamalarını sağlamıştır. General Gouraud, bu süreçte, Türkleri askerî nitelikleri ile takdir etmiş, dostane duyguları ile bilhassa Türklerin Batı Anadolu'da asıl düşmanı olan Yunanlıların taarruzlarına karşı koymaları için, kendi kuvvetlerinin Kilikya'dan çekilmiş olmalarının kıymeti üzerinde durmuştur.

General Gouraud, Paris Askerî Valisi olduktan sonra Türkiye'nin de aralarında bulunduğu muhtelif ülkelere ziyaretler gerçekleştirmiş, Çanakkale muharebelerini anma törenlerine katılmak için geldiği Türkiye'de yapmış olduğu konuşmalarda, Türklere yönelik taşıdığı dostluğun hâlâ canlılığını muhafaza ettiği görülmüştür. Zira Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e göndermiş olduğu mektupta Çanakkale'de olması münasebetiyle duyduğu memnuniyet en içten saygı dolu kelimelerle ifade edilmiştir.

³⁶ BCA, 30.10.244.649.10/2.

³⁷ Barış Borlat, “Bir Kolu ve Gönlü Türkiye'de Kaldı”, Çanakkale 1915, Yıl 4, Sayı 15, 2013, s. 59.

³⁸ Cahide Sınnmaz Sönmez, “Çanakkale Savaşları'nı Anma ve Kutlama Etkinlikleri (1916-1938)”, Çanakkale Araştırmaları Yıllığı, Yıl 13, Sayı 19, 2015, s. 186.

³⁹ Taşkıran, “Çanakkale...”, s. 33.

Netice itibarıyla General Gouraud, gerek Çanakkale muharebelerinde gerekse Millî Mücadele sırasında acımasızca mücadele ettiği, hatta vücudunun bir parçasını muharebe meydanında koparıp alan Türklere karşı kin ve nefret içerisinde olmamış ancak, “profesyonel bir düşman” olmuş, Türklerin kahramanlıklarına da saygı duymayı bilmiştir.

KAYNAKLAR

- Afet İnan A. (1962). Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Ankara.
- Akgül Fuat (1992). “Paris Konferansından Sevr’e Türkiye’nin Paylaşılması Meselesi”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.8, (381-395).
- Akbıyık Yaşar (1999). Millî Mücadelede Güney Cephesi Maraş, Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
- Akyüz Yahya (1975). Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922, TTK, Ankara.
- Baussion Charles (1918). “General Gouraud”, An Irish Quarterly Review, Vol. 7, Nu. 27, (400-415).
- Baykal Hülya (1991). “Kurtuluş Savaşı’nda Türk-Fransız İlişkileri ve Bir Fransız Dostu Albay Mougin”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 7, (1-53).
- Baykara Tuncer (1985). Milli Mücadele, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Bayur Yusuf Hikmet (1938). Türkiye Devleti’nin Dış Siyaseti, İstanbul.
- BCA, 030.10.244.649.1172.
- BCA, 030.10.244.649.9/2-3.
- BCA, 30.10.244.649.10/2.
- BCA, 30-10-244-649-9-2.
- BCA, 30-10-262-764-2.
- Bolat Mahmut (2006). “Genel Hatlarıyla Atatürk Dönemi Türkiye’nin İkili İlişkileri”, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 7/1, 2006, (45-74).
-(2018). “Mustafa Kemal Paşa’nın Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı Sırasında Mondros Mütarekesi ve Sonrası Oluşan Duruma Tepkisi ve Hatay’a Yönelik Faaliyetleri”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı XVIII, (73-102).
- Borlat Barış (2013). “Bir Kolu ve Gönlü Türkiye’de Kaldı”, Çanakkale 1915, Yıl 4, Sayı 15, (38-43).
- Budak Ömer (2008). “Milli Mücadele Dönemi Türk-Fransız İlişkileri”, Karadeniz Araştırmaları, Sayı 19, (97-114).
- Çataltepe Sipahi (1997). 19.Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizam-ı Cedid Ordusu, İstanbul.
- Çolak Kamil (2008). “Mısır’ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi (1798-1801), SAÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2, (141-183).

⁴⁰ BCA, 030.10.244.649.1172.

- Dağıstan Adil (2002). “Milli Mücadelede Türk-Fransız İlişkileri (1918-1921)”, Türkler, C.16, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, (272-277).
- Ener Kasım (1970). Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi, Ankara.
- Erat Muhammed (2015). “Çanakkale Muharebeleri’nde Kâzım Karabekir Paşa”, Çanakkale Muharebeleri’nin İdaresi, Komutanlar ve Stratejiler, Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale.
- Erim Nihat (1953). Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri, C. I, Ankara.
- Felwine Sarr- Bénédicte Savoy (2018). The Restitution of African Cultural Heritage. Toward a New Relational Ethics.
- Görgülü İsmet (1999). Ana Hatlarıyla Türk İstiklal Harbi, Kastaş Yay., İstanbul, 1999.
- <https://www.wikizero.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvSGVucmlfR291cmF1ZF8oRnJlbnNoX0FybXlfb2ZmaWNlcik> (Erişim Tarihi 17.12.2019).
- <https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/%c4%b0zzet-%c3%96ZTOPRAK-D%c4%b1%c5%9fi%c5%9fleri-Bakan%c4%b1-Bekir-Sami-Beyin-%c4%b0stifas%c4%b1-Meselesi.pdf> (Erişim Tarihi 04.03.2020).
- Kara Bülent (2009). “Savaş Hazırlayan Barış Konferansı: Londra Konferansı”, Gazi Akademik Bakış, 3/5, (143-170).
- Karal Enver Ziya (1994). Osmanlı Tarihi, C.5., Ankara.
- Kurat Yuluğ Tekin (1986). Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması, Ankara.
- Lewis Bernard (1998). Modern Türkiye’nin Doğuşu, (Çev. Metin Kıratlı), Ankara.
- Sagay Reşat (1972). XIX ve XX. Yüzyıllarda Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri, İstanbul.
- Sedan Notre Historie, “Gouraud le libérateur de Sedan”, No:100, 2011-2012.
- Soysal İsmail (1964). Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomasisi Münasebetleri (1789-1802), Ankara.
- Sönmez Cahide Sınmaz (2015). “Çanakkale Savaşları’nı Anma ve Kutlama Etkinlikleri (1916-1938)”, Çanakkale Araştırmaları Yıllığı, Yıl 13, Sayı 19, (173-195).
- Şenel Şennur (2017). “1919-1922 Kurtuluş Savaşı Dönemi Türk-Fransız İlişkileri”, Geçmişten Günümüze Türk-Fransız İlişkileri, (Ed.. Haydar Çakmak), Efil Yay., Ankara, (69-89).
- T.C. Genelkurmay Başkanlığı (1966). Türk İstiklâl Harbi, Güney Cephesi, IV. Cilt, Ankara.
- Tansel Selahattin (1973). Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. 1, Ankara.
- Taşkıran Cemalettin (2015). “Çanakkale Savaşları’ndaki Tanınmış Yabancı Komutanlar”, Çanakkale Muharebelerinin İdaresi Komutanlar ve Stratejiler, Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale.
- Yavuz Bige (1992). “1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması’nın Hazırlık Aşamaları”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, VIII/23, (273- 308).

..... (1994). Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Belgeleri Açısından 1919-1922, TTK, Ankara.

Yıldız Sıddık (2019). “General Gouraud’ın Türk Zaferleri ve Türk-Fransız İlişkilerine Ait Görüşleri”, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Semineri, Kırşehir.

Ekler

Ek 1

General Gouraud

Fransız Generali Gouraud Hakkında Toplanan Bilgiler

428

General Guronun muhtasar tercemei hali

General Guro ; müstemlekeci olarak tanınmış bir şahsiyettir. 1864 de doğmuş, 1887 de 20 yaşında Sen sirden piyade mülazımı olarak çıkmış, 1894 de Sudanda Tuvarıçlere karşı ilk muharebesini vermiştir. 1897 de yüzbaşı olmuş ve Nijer buyunda (Volta) havalisinde maruf (Samory) nin takip ve tenkiline memur edilerek üç defa yaralanmış , fakat neticede 60000 kişilik tevabii içinde Samory yi esir etmiştir. Bunu müteakıp (32) yaşında tabur kumandanı olarak Fıransaya dönmüş fakat pek az sonra tekrar (Çat gölü) havalisine memur edilmiş ve bilahara (Moritanya) da olduğu vechile bu havalide de Fıransız mufuzunu takviye ve tevsi etmiştir .

Eyi bir muhariblik vasfına ilaveten, kendisi eyi bir teşkilatçı ve silahla kazandığını sulh ve sükûnetle tevsi muktedir bir idare adamıdır.

Bundan sonra Pariste kısa bir müddet kaldıktan sonra miralay olarak 1910 da Fasa memur edilmiş ve orada da muhtelif muvaffakiyetli muharebelerden sonra ceneral olmuştur.

Büyük harbin başlangıcında 10. Fırka kumandanı olarak Argonda muharebelere iştirâk etmiş ve omuzundan yaralanmıştır. Eyileşince müstemleke kıtaatı kumandanı olarak (Main dee massiges) ,(Beauséjour) muharebelerini yapmıştır.

1915 de Çanak kala kuvvei seferiyesine memur edilmiş, 30 Temmuzda büyük çaplı bir Türk obüs mermisinin yanında infilakı neticesinde iki bacağı kırılmış ve sağ kolu kopmuştur. Kısa bir müddet zarfında bacakları tedavi edilmiş isede kolu sakat kalmıştır.

Eylül ayında , İtalyada kısa bir diplomasi vazifesini müteakıp, Şampanyada bulunan 4. Ordu kumandanlığına tayin edilmiştir. Binnisbe sakin olan bu cebbhe Guro, muharebede ziyade ziraatla iştigâl etmiş ve Suipem mntakasında misli geçmemiş derecede mebzul zahire istihsaline muvaffak olmuştur.

General Liyotey zamanında bir aralık Fasa memur edildikten sonra - Fıransaya avdetle 1918 de tekrar 4. Ordunun kumandasını deruhte etmiş, 15/ Temmuz/1918 de başlayan mü'telifin taarruzlarına iştirâk ederek Alsası işgâl etmiştir.

1919 da Suriyeye memur edilmiş ve İngilterenin gizli yardımına istinat eden Emir Faysal kuvvetlerini 24 Temmuzda mağlup ederek Şama girmiştir.

Bunu müteakıp, İstiklâl mücadelatımızın başlangıcında, cenup hudutlarımızda Fıransız işgâlinin tevsiine teşebbüs ederek meşhur Gazi - Antap muhasarasını ve diğer mücadelatı idare etmiştir. Fakat burada muvaffak olamamış, 1921 de aktedilen Ankara İtilafnamesile mücadelata nihayet verilmiştir.

030	10			244	649	9	2
-----	----	--	--	-----	-----	---	---

Ek 4

General Gouraud'nun Mustafa Kemal'e yazdığı mektup

*“Sayın Başkan,
Ekselansları, sizlere, Türk halkına tüm dünyaya anlattıkları tarihi konuşmanın kopyasını Ankara’dan, cesurca şanlı kişiliğini kurtarmak için cesaretle sarf ettiği zorlukların ortasında bırakmamı rica etti. Ülke ve ateşli iradesi ve cesur halkının verdiği güven ile elde edildi.*

Ekselansları, aynı zamanda, uzun süredir ve Türkiye’de kaldığım süre boyunca itirazda bulunduğum tüm dairesel nezaketler için bana ve uzun zamandır bana verdiği büyük şerefe içtenlikle teşekkür etmeme izin versin.

Bu ziyaret, yeni Türkiye’nin ilerlemesi karşısında ilerlemeye hayran kalmamı ve her iki taraftaki düşmüş askerlere, tüm cesur insanların hak ettiği saygıyı yeniden kazandırmamı sağladı.

Lütfen kabul edin, Sayın Cumhurbaşkanı, Türkiye’nin geleceği için içten selamlarımı, en yüksek düşünceme saygı gösteriyorum.

Gouraud”